

СЛОВО ПРО ЮВІЛЯРА

В.С. Степанков

КОПИЛОВ СЕРГІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ: ПОГЛЯД ЗБЛИЗЬКА

В останнє десятиріччя Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка переживає інтенсивний процес трансформації з периферійного вузу в один з провідних університетів Правобережної України. Він став результатом успішної взаємодії кількох визначальних чинників. По-перше, вірно обраний ректоратом, очолюваним (у 2002-2012 рр.) док. істор. наук, проф. Олександром Михайловичем Завальнюком, стратегії розвитку, що успішно реалізовувалася зусиллями керівників підрозділів – деканами й завкафедрами та науково-педагогічними працівниками. По-друге, її збереженням (при внесенні істотних коректив) новим ректором (з серпня 2012 р.) док. істор. наук, проф. Сергієм Анатолійовичем Копиловим, котрий до цього 10 років очолював (як декан) історичний факультет – один з кращих в університеті. Так судилося Божим провидінням, що він через 11 років обійняв цю посаду у вузі, яким упродовж 24 років успішно керував його батько – відомий український історик-славіст й знаний менеджер вищої школи України Анатолій Олексійович Копилов.

Сергій Анатолійович народився 23 червня 1963 р. у вчительській сім'ї у м. Слов'янську Донецької області, де його тато й мама, випускники Чернівецького університету (Анатолій Олексійович – історик, Олександра Прокопівна – російський філолог), планували облаштувати сімейне гніздо (у місті проживали батьки Олександри Прокопівної). Проте не завжди так складається, як хочеться. Анатолій Олексійович отримав призначення на роботу (на посаду асистента кафедри історії) до Кам'янець-Подільського державного педінституту. І після певних сумнівів молоде подружжя через кілька місяців після народження сина змінило місце проживання на Кам'янець-Подільський, де оселилося на другому поверсі педінститутського студентського гуртожитку № 2. Саме тут малий Сергійко й зробив свої перші кроки у житті. Матір передала йому спокійну вдачу, тому зростає тихим, розважливим й водночас сором'язливим хлопчиком. Ці риси поєднувалися з акуратністю, допитливістю й цілеспрямованістю. Неконфліктність характеру мирно вживалася із самостійністю вчинків і наполегливістю у відстоюванні власної позиції. Важко переоцінити значимість сімейного виховання у формуванні осердя особистості Сергія. Попри постійну зайнятість на роботі (з 1968 р. Анатолій Олексійович обіймав посаду декана історичного факультету), батько приділяв спілкуванню з сином

велику увагу. Його твердість й сувора вимогливість (в чомусь, можливо, надмірна) гармонійно урівноважувалися щирою теплотою материнського серця, її постійним розумінням внутрішнього світу дитини. Разом вони спромоглися сформуванати у Сергія почуття скромності, чесності, особистої відповідальності за вчинки.

1970 р. у його житті відбулися дві важливих події: поруч з'явився братик Андрійко й пішов у 1-й клас 7-ої школи. З 1974 р. продовжив навчання у С/Ш № 8. Ставився до цього дуже відповідально, старанно готуючи уроки з усіх дисциплін, однак улюбленими завжди залишалися історія, іноземна й російська література. На все життя запам'ятав прекрасні уроки з російської й зарубіжної літератури блискучого педагога Іскри Сергіївни Брик (двічі орденоносця), котра вкладала у їх проведення не лише знання але й душу, а відтак кожне її слово знаходило стежину до дитячих сердець. Її глибока ерудиція, залюбленість у свій предмет, щирість і чесність у стосунках з учнями, постійна готовність надати допомогу, нестандартність проведення уроків (націлювала їх не на відтворення навчального матеріалу, а на творчий пошук істини, що кожному із них дозволяло здійснювати власні відкриття) вчинили незгладний слід на становлення світоглядних засад юнака.

Під час навчання у школі у нього сформувалася внутрішня потреба багато читати. Тим паче, що вдома існувала чудова бібліотека, яка постійно поповнювалася, оскільки у сім'ї існував культ книги. Захоплення історією відкрило браму пізнання минувшини, при чому не стільки вітчизняної (радянської), скільки закордонної. Чому саме переважив інтерес до зарубіжжя відповісти вкрай важко. Можливо тому, що переважна більшість літератури домашньої бібліотеки торкалася історії й літератури інших країн, можливо вплинули розмови з батьком – фахівцем з новітньої історії, котрий не без скептицизму відносився до офіційної пропаганди радянського режиму, можливо зіграла свою роль захоплення іноземною літературою. Почерпнуті знання породжували десятки запитань, пошуки відповідей на які виробляли уміння й навички роботи з літературою й джерелами. Це по-перше, а по-друге, що особливо важливо, закладався міцний підмурак самостійності мислення, без якого ніколи не народиться творчої особистості. В старших класах з'являється хоббі – нумізматика. Щире захоплення зібранням старовинних монет поглиблювало існуючі знання історії різних епох, зокрема середньовічної. Закінчивши школу із золотою медаллю, Сергій не мучився із вибором майбутньої професії. Вирішив поступати на історичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Успішно подолавши вступні випробування, у вересні 1980 р. став студентом уславленого українського вузу. Скромний, спокійний, розсудливий юнак виділявся інтелігентністю, старанністю й цілеспрямованістю. Природні здібності, помножені на щоденну копітку працю, стали запорукою успішного опанування нелегкою професією – науковця й викладача-історика. Важливу роль у цьому процесі відігравала творча атмос-

фера, що панувала на історичному факультеті. Й нині Сергій Анатолійович часто згадує з повагою й вдячністю своїх викладачів, котрі допомагали освоювати таємниці фаху, професорів В.Горшкова, К.Джеджулу, А.Кізченка (декана факультету), А.Мартиненка, В.Маркіну, Я.Серіщева, В.Спицького, В.Стрельського, В.Тарасенка, Д.Телегіна, С.Яковлева; доцентів С.Антонюка, Т.Брянцеву, А.Буравченкова, М.Гладких, Б.Гончара, Г.Джеджулу, О.Долинського, М.Козицького, О.Крижанівського, В.Прокоф'єва, Б.Шарафутдінова, В.Шиловцеву, В.Ярового; викладачів Г.Казмірчук, В.Мордвінцева, М.Чмихова й ін. Саме вони своїм особистим прикладом відношення до навчальних дисциплін, які викладали, а також принциповою вимогливістю до студентів під час проведення занять, прищеплювали майбутньому вченому почуття професійної поваги до обраного фаху, поважне ставлення до історичного джерела, усвідомлення необхідності аргументованості кожної висловленої думки.

Обравши спеціалізацію по кафедрі історії зарубіжних соціалістичних країн (завідувач – проф. К.Джеджула), Сергій Анатолійович коло наукових інтересів обмежив слов'янськими народами. Не без впливу поради батька, уже відомого тоді в СРСР та за його межами вченого-слависта, вибір дипломної роботи зупинився на повоєнній історії Болгарії. Після консультацій з науковим керівником доц. В.Прокоф'євим (до речі колишнім політв'язнем) її тема була сформульована наступним чином: «Діяльність Болгарської комуністичної партії по зміцненню народно-демократичного ладу в Болгарії (9 вересня 1944-1947 рр.)». Захопившись нею, з головою поринув у вивчення усіх головних аспектів, акцентувавши увагу на роботі з джерелами, насамперед болгарськими. Опрацювання даної проблеми засвідчило наявність яскраво вираженої схильності до наукового пошуку. Робота не лише була захищена у червні 1985 р. на «відмінно», але, як найкраща на курсі, подана від історичного факультету на Республіканський конкурс студентських наукових робіт, що проходив у Донецькому державному університеті. Тут вона виборола перше місце й одержала рекомендацію до участі у конкурсі студентських робіт з гуманітарних дисциплін. Її високий фаховий рівень, який насамперед проявлявся у сформульованні молодим науковцем кількох теоретичних положень, що відзначалися новизною. Несподівано для багатьох, і в першу чергу для самого автора, робота визнається найкращою з-поміж усіх. Постановою Президії АН УРСР від 19 лютого 1986 р. її автор нагороджується Медаллю з Премією для студентів вищих навчальних закладів. Високу нагороду Сергій Анатолійович отримав на щорічному засіданні Академії наук із рук її президента академіка Бориса Патона, а кадри цієї події знайшли відображення у новинах українського телебачення.

Після закінчення університету з відзнакою, молодий історик за призначенням поїхав на роботу до Луцького державного педінституту ім. Лесі Українки. Пропрацювавши кілька місяців асистентом кафедри всесвітньої історії, з метою написання кандидатської дисертації переводиться

на посаду стажиста-дослідника й відряджається до Інституту історії АН УРСР. Науковим консультантом стає відомий славіст, дослідник історії Болгарії й українсько-болгарських відносин, член-кореспондент АН УРСР Павло Степанович Сохань. За його порадою, обирається тема дисертації: «Участь Робітничої молодіжної спілки Болгарії у зміцненні народно-демократичного ладу в Болгарії (1944-1947 рр.)». За визнанням Сергія Анатолійовича, він безмежно вдячний науковому керівнику за його орієнтацію на необхідність всебічного вивчення джерел, що зберігалися у центральних радянських архівах, матеріалів болгарської періодики у Державній бібліотеці ім. В.І. Леніна (Москва), Державній історичній бібліотеці (Москва) й Державній бібліотеці іноземної літератури. Він же порадив обов'язково опрацювати матеріали центральних і окружних архівів Народної республіки Болгарії. На початку 1986 р. тема затверджується вченою радою Інституту історії АН УРСР й включається до координаційного плану наукових досліджень.

У стінах академічної установи молодий науковець потоваришував із його співробітниками – С.Віднянським, О.Головком, О.Гуржієм, О.Павлюченком, В.Ричкою, В.Смолієм, Ф.Шабурдом. Продовжував підтримувати дружні стосунки з університетським однокурсником О.Толочком. Старано опрацьовував архівні матеріали й болгарську пресу у Москві (кілька разів виїздив туди у наукові відрядження й за власні кошти), наявну наукову літературу. Проте відчувалася гостра нестача джерел з багатьох архівів, без яких робота не могла стати повноцінним науковим дослідженням. Виявилося далеко не простою справою отримати дозвіл на наукове відрядження до Болгарії. Міністерство вищої освіти СРСР надало його в грудні 1986 р., а вже у лютому наступного року розпочалося 6-місячне наукове стажування у Софійському університеті ім. Климента Охридського (науковим консультантом призначається доц. В.Стоянов).

Воно було використане з метою максимального опрацювання фондів Центрального державного архіву НРБ, Центрального архіву БКП, окружних архівів у містах Софія, Пловдиво, Стара Загора, Хасково, Плевен. Водночас всебічно вивчав тогочасну періодику й роботи болгарських авторів з теми дисертаційного дослідження. Наполеглива праця дозволила зібрати багатющий фактичний матеріал, який ліг в основу не тільки змісту тексту дисертації, але й перших публікацій. Упродовж 1987-1988 рр. світ побачили 5 робіт, у т.ч. й у Болгарії (Развитие на интернационалните връзки между ВЛКСМ и РМС (9 септември 1944-1947 гг.) // *Годишник на кадетрите на марксизм-ленинизм при висшите учебни заведения Историја на БКП. – Софія, 1988. – Кн. 2. – С. 184-214.*) Попри властивий тогочасним історичним працям ідеологічний антураж, дисертація й зроблені по ній публікації характеризувалися глибоким аналізом різноманітних джерел, добротною аргументацією висловлюваних суджень і положень, новизною обґрунтованих висновків. У травні 1988 р. відділ історії соціалістичних країн на засіданні рекомендував дисертацію до захисту, яка була у кінці грудня успішно захищена.

Упродовж 1986-1988 рр. відбувалися важливі події і в особистому житті. Зокрема 1986 р. одружився з коханою дівчиною Іриною (також істориком), з котрою зустрічався з 1984 р. 1988 р. у щасливого подружжя народилася донечка Марина. У жовтні цього ж року родина переїхала на постійне місце проживання до Кам'янця-Подільського, де Сергій Анатолійович влаштувався на роботу (на посаді асистента) на кафедрі всесвітньої історії місцевого педінституту. Саме тут розпочався процес формування його як висококваліфікованого викладача. Приділяв чималу увагу розробці доручених для читання нормативних курсів: «Нова історія країн Європи і Америки (1870-1918 рр.)», «Джерелознавство нової і новітньої історії країн Європи і Америки» й спецкурсу «Історія країн Латинської Америки». Показово – писав їх на основі опрацювання найновішої на той час вітчизняної й зарубіжної наукової літератури. Оскільки розпочалася «перебудова», прагнув використовувати публікації, автори яких намагалися критично переосмислити доробок радянських істориків. А відтак зміст лекцій відзначався новизною, що приваблювало до себе увагу студентів. Формується й притаманний йому стиль лектора, прикметними рисами якого були: спокійний, типово академічний темп, глибокий аналіз історичних подій, процесів і явищ, виокремлення головнішого, схильність до порівнянь і роздумів, вираженість формульованих узагальнень і висновків. Тому не випадково уже у квітні 1992 р. обирається доцентом кафедри.

Рубіж 80-90-х рр. став переломним у науковій кар'єрі. Поскілки відбувся розпад СРСР і європейської соціалістичної системи, розірвалися наукові зв'язки з Болгарією, що також переживала далеко нелегкі часи. Припинилося надходження наукової літератури, виникли незборимі перешкоди для проходження у ній наукового стажування, а відтак і зникла можливість опрацювання матеріалів болгарських архівів. Тому довелося відмовитися від намірів продовжити дослідження повоєнної політичної історії цієї країни. Воднораз не хотілося поривати із славістикою. На щастя, болісний пошук нової проблематики завершився успіхом. За порадою уже директора Інституту української археографії НАН України П. Сохання нею стає історія української історичної славістики XVIII – початку XX ст. І вже у першій половині 90-х рр. виходить з друку понад 20 робіт, присвячених з'ясуванню історіографічного доробку на царині української славістики таких відомих і не зовсім знамих вчених як В.Григоровича, М.Бречкевича, М.Костомарова, М.Любовича, Ф.Уманця, А.Хойнацького, І.Євсеева, А.Скальковського, О.Яцим'яського й інших. Вперше в історичній науці України започатковується комплексне вивчення витоків вітчизняної славістики та особливостей її становлення як науки у XIX ст.

Друга половина 90-х рр. відіграла помітну роль у формуванні Сергія Анатолійовича як талановитого науковця й педагога. Копітка дослідницька робота в архівах, рукописних відділах наукових бібліотек України приносила позитивні результати. Виходить серія робіт (14 статей, включаючи закордонні видання), що проливали світло на стан з'ясування проблем

слов'янознавства в Історичному товаристві Нестора-Літописця (1872-1914 рр.), у Київській духовній академії (1819-1920 рр.), в українських історичних творах XVIII ст.; роль Києво-Могилянської академії у становленні слов'янознавства в Україні тощо. Вперше зроблено успішну спробу вивчити значимість українських книгозбірень першої третини XVIII ст. як джерела знань соціальної еліти про слов'янські народи. Відбувається також інтенсивний процес збору джерельного матеріалу для майбутньої монографії, розробляється її структура. Окреслюється тема докторської дисертації, науковим консультантом якої погодився стати директор Інституту історії України НАН України, академік НАН України Валерій Смолій.

Водночас приділяє велику увагу навчально-методичному забезпеченню курсів, які читалися ним на факультеті. У 1999 р. до них приєднався курс «Історіографія всевітньої історії». Враховуючи гостру нестачу посібників і підручників з «Новітньої історії країн Європи і Америки (1918-1945 рр.)», спільно з професором кафедри Володимиром Газіним у 1995 р. приступив до написання посібника, який побачив світ 1997 р. До речі, він став першим в Україні україномовним посібником для студентів історичних факультетів. Науково-педагогічна громадськість дала йому високу оцінку. Автори продовжили роботу і в 2000 р. вийшов з друку посібник «Новітня історія країн Європи і Америки (1945-2000 рр.)», який також став першим в Україні. Вагомі успіхи, отримані в сфері науки й навчально-методичного забезпечення навчального процесу, стали підставою для нагородження відзнакою Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України»(1997 р.) та обрання його у березні 2000 р. професором кафедри всесвітньої історії.

Початок XXI ст. став визначальною віхою у житті й діяльності Сергія Анатолійовича. Для завершення написання монографії й докторської дисертації у вересні 2002 р. переводиться на посаду провідного наукового співробітника кафедри. Проте перебіг подій вніс у плани істотні зміни. На посаду ректора університету обирається декан історичного факультету професор Олександр Завальнюк (січень 2002 р.), а відтак його посада стала вакантною. Усвідомлюючи її важливу роль у функціонуванні факультету, його колектив вельми прискіпливо ставився до особистих якостей потенційних претендентів на неї. Вибір переважною більшістю викладачів і співробітників зупинився на особі Сергія Анатолійовича. Чому? По-перше, влившись до колективу, він свято беріг і самовіддано примножував кращі традиції, яких було чимало, починаючи від поваги до особи й демократичності взаємин у середині колективу між викладачами й співробітниками з одного боку й студентським загалом з другого, й, завершуючи культ наукової роботи. По-друге, спокійність, рівність у стосунках з колегами, доброзичливість, постійна готовність допомогти. По-третє, діловитість, організаторські здібності, акуратність, вимогливість до себе (насамперед), колег і студентів, вірність даному слову, принциповість. По-четверте, людська порядність, скромність. І, як засвідчило подальше

життя факультету, колектив не помилився. Уже невдовзі випала нагода зайвий раз переконатися в ефективності його менеджерських здібностей. Йдеться про дії декана в подоланні трагічних для науково-культурного життя українського суспільства наслідків пожежі 10 квітня 2003 р. у Кам'янецькому архіві. За узгодженням з ректором університету студенти факультету взяли саму активну участь у врятуванні вцілілих матеріалів. Саме завдяки зусиллям Сергія Анатолійовича вдалося домогтися передачі факультету цінної бібліотеки архіву, рідкісними книгами й підшивками періодичних видань якої мають щасливу можливість нині користуватися студенти, викладачі, вчені і краєзнавці України та інших країн.

Прикметно: нелегка ноша нової роботи і постійна зайнятість не стали перешкодою його зростання як вченого. Опрацювавши фонди архівів і рукописних відділів наукових бібліотек Києва, Кракова, Санкт-Петербургу й Москви, завершив збирання джерельної бази для написання монографії й докторської дисертації. У 2005 р. вийшло з друку монографічне дослідження «Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина XVII – початок XX ст.)» (464 с.; 19,8 др. арк.), що стало помітною подією в історії славістики не тільки України, але всього пострадянського простору Східної Європи. У наступному році завершується написання дисертації «Українська історична славістика нового часу: витоки, становлення і етапи розвитку», яка була блискуче захищена в Інституті історії НАН України (26 травня 2006 р.). А після захисту дисертації до кінця 2007 р. з'явилося в друці 12 праць автора. Всього ж науковий доробок складає понад 100 робіт (монографій, статей, посібників, підручників, методичних порад).

Поряд з розробкою наукової проблематики Сергій Анатолійович продовжував приділяти значну увагу підготовці навчально-методичної літератури. Так, у співробітництві з професором В.Газіним у 2003 р. було опубліковано підручник (рекомендований МОН України) для студентів історичних факультетів «Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945 рр.» Наступного року у видавництві «Либідь» побачив світ навчальний посібник для студентів «Новітня історія країн Європи і Америки 1945-2002 рр.». У 2006 р. видруковано навчально-методичний посібник для студентів до вивчення курсу «Джерелознавство нової і новітньої історії країн Європи і Америки» та методичні рекомендації до семінарських занять до курсу «Новітня історія країн Європи і Америки (1918-1945 рр.)». Захист докторської дисертації, публікація підручників, посібників і методичних порад, майстерне оволодіння методикою читання лекцій й проведення семінарських і практичних занять стали підґрунтям для присвоєння йому Міністерством освіти і науки України у кінці 2006 р. вченого звання професора кафедри всесвітньої історії, яку, до речі, очолив з 1 вересня цього ж року.

Під керівництвом Сергія Анатолійовича історичний факультет добився помітних успіхів. 2007 р. він успішно пройшов акредитацію за IV рівнем. За основними показниками (визначеними Міністерством освіти

і науки) з-поміж факультетів університету зайняв загальне перше місце у навчальному закладі та переміг у номінаціях: «Інтеграція вищої освіти і науки», «Науково-педагогічний потенціал», «Підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів». І в цьому не маючи заслуга власне самого декана й очолюваного ним деканату. Дякуючи їм, без особливих труднощів почала упроваджуватися кредитно-модульна система організації навчального процесу. Колектив належним чином оцінив особисті зусилля Сергія Анатолійовича, обравши його в березні 2007 р. вдруге деканом факультету.

Цей час напруженої науково-педагогічної й адміністративної роботи супроводжувався знаковими подіями (зверненнями і втратами) в особистому житті. У 2006 р. захистила кандидатську дисертацію дружина, донька, закінчивши із золотою медаллю приватний ліцей «Антеї», поступила на юридичний факультет університету, в якому навчався колись батько. А в грудні 2007 р. сім'я Сергія Анатолійовича зазнала важкої втрати – помер після тривалої хвороби засновник освітянської й наукової династії Копилових Анатолій Олексійович, котрий назавжди вписав своє ім'я в історію першого українського університету.

Наступні роки охарактеризувалися подальшим розквітом науково-педагогічного й адміністративного таланту Сергія Анатолійовича. Помітно розширяються обрії напрямів наукових студій. Одним із визначальних стає вивчення життя, педагогічної й наукової діяльності не тільки українських славістів, але й істориків, котрі працювали в стінах рідного йому університету. Зокрема, 2008 р. побачило світ монографічне дослідження наукової творчості й педагогічної діяльності одного з фундаторів історичного факультету Кам'янець-Подільського педінституту, видатного українського історіографа 60-70рр. ХХ ст. Леоніда Антоновича Коваленка. Публікується також серія статей про науковий доробок, життя й діяльність А.Стороженка, О.Крижанівського, І.Рибачака, В.Малого й М.Петрова. Чи не вперше звертає погляд на вивчення «творчої лабораторії» вчених у підготовці ними наукових праць та ролі у цьому процесі інтелектуальних контактів. Йдеться про роботи, що торкалися висвітлення підготовки Л.Коваленком навчального посібника з історіографії України та значимості сфери інтелектуальних зв'язків А.Копилова у формуванні й розвитку його історичних поглядів. Займався й розробкою окремих сюжетів, пов'язаних з регіональною тематикою. Так, у співавторстві з проф. М.Петровим і доц. А.Задорожнюком видав брошуру «Казанський собор у Кам'янці-Подільському» (2008), а в співавторстві з доц. В.В. Газніним – брошуру «Історичний факультет Кам'янець-Подільського національного університету: Історичний нарис» (2008). Став автором розділу «Розвиток історичної науки на Хмельниччині у 1920-х – на початку 2000-х рр.» монографії «Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька область» (2010).

Зрозуміло, що автор не припиняв студій у звичній для себе сфері славістики. Так, у 2008 р. у збірнику «Слов'янські обрії» (Вип.2) друкується

важлива стаття теоретичного характеру «Головні етапи та особливості розвитку української історичної славістики нового часу». Наступного року у «Науковому віснику Ужгородського університету» побачила світ робота «Історико-славістичні дослідження вчених Київського університету в перші десятиріччя XX ст.» 2011 р. публікуються статті «Долматський гуманіст про польсько-турецьку війну 1620-1621 рр.» й «Історіографічна ситуація в історичній науці України на зламі XIX-XX ст. в науковій літературі».

Як новий напрям наукових досліджень постає джерелознавство. Зокрема, у 2008 р. виходить з друку стаття «Епістолярії вчених істориків як історіографічне джерело». Через рік з'являється публікація «Листи Михайла Грушевського до Володимира Ламанського». 2011 р. у співавторстві з доц. А.Задорожнюком здійснив археографічне видання «Опис Подільської губернії кінця XVIII – початку XIX ст.». А наступного року вони ж видали «Опис Подільської губернії 1830 р.».

Велику увагу Сергій Анатолійович продовжував приділяти розробці підручників й методичних рекомендацій. 2008 р. у співавторстві з проф. В.Газним було опубліковано доповнене і виправлене видання підручника для студентів історичних факультетів вузів «Новітня історія Країн Європи і Америки 1918-1945 рр.». Його високо оцінила педагогічна й наукова громадськість України і не випадково у 2009 р. посів 2-ге місце у конкурсі підручників для вищої школи з суспільно-гуманітарних дисциплін. У цьому ж році опублікував навчально-методичний посібник «Історіографія всесвітньої історії: Методичні рекомендації до семінарських занять для студентів денної та заочної форми навчання». 2012 р. вийшов з друку посібник «Світова історіографія новітньої доби» (співавтор ст. викл. В.Верстюк). Всього ж на весну 2013 р. у творчому доробку автора вже налічувалося понад 130 публікацій.

Другий термін перебування на посаді декана став часом удосконалення форм і методів адміністративної роботи, накопичення досвіду у сферах ефективного управління навчально-виховним процесом та організації й життєдіяльності студентського самоврядування. Вдала координація діяльності 5 кафедр сприяла формуванню єдиного механізму функціонування колективу факультету, а відтак успішному розв'язанню різноманітних завдань і проблем, які повсякденно виникали у роботі. А відтак він продовжував утримувати провідне становище серед 10 факультетів університету, стаючи кожного року переможцем у кількох номінаціях.

Особливо помітними виявилися успіхи у сферах науково-дослідної роботи, навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін й діяльності студентського самоврядування. Так, зусиллями викладачів кафедр кожного року виходило 6 збірників наукових праць, з яких 3 були ваківськими. За останні 5-6 років сталися істотні якісні зрушення у забезпеченні навчального процесу підручниками, посібниками й методичними рекомендаціями. Упродовж цього часу побачили світ близько 80 підручників і посібників (з них 19 з грифом МОН), опублікованих викладачами

кафедр. Як наслідок, вдалося нейтралізувати негативні наслідки недостатнього поповнення за останніх 15 років бібліотечного фонду навчально-методичною літературою, а також домінування у ній російськомовної літератури, написаної на основі російських концепцій власної історії й історії країн Центрально-Східної та Східної Європи. Успіхом деканату стало досягнення реального функціонування студентського самоврядування, що почало відігравати помітну роль у житті студентської спільноти, зокрема у навчальному процесі, побутовому проживанні у гуртожитку, організації дозвілля тощо.

Зайнятість деканатськими справами не зменшила уваги до розв'язання питань розвитку кафедри всесвітньої історії, яку, нагадаємо, Сергій Анатолійович очолює у вересні 2006 р. Вона продовжувала залишатися однією з провідних (особливо у сфері науково-дослідної роботи) в університеті. Успішно реалізувався курс на її еволюційне омолодження, шляхом залучення до колективу обдарованих випускників аспірантур. У зв'язку з чим вона може слугувати прикладом якісного сплаву досвіду й молодості.

Високий рівень організації навчально-виховного процесу й науково-дослідної роботи (цих двох визначальних підвалин функціонування будь-яких факультетів любого класичного університету) стали визначальними чинниками успішного здійснення у 2011 р. ліцензування спеціальності «Архівознавство» (окр «Магістр»), а також у 2012 р. акредитації спеціальностей «Історія», «Політологія».

Очоловання протягом 10 років факультету й 6 років кафедри сформували в Сергія Анатолійовича власний стиль керівництва. Його прикметними рисами стали:

- вміле м'яке адміністрування, що опирається не стільки на жорсткість розпоряджень й контроль за їх виконанням, скільки на хист організатора й діловитість; іншими словами, він виступає не так адміністратором у звичному (типовому) розумінні цього слова, а радше менеджером освітянської справи;
- наявність стратегічного мислення (бачення тих вузлових проблем, які слід розв'язувати насамперед, аби досягти поставленої загальної мети);
- цілеспрямованість, енергійність і дієвість у розв'язанні існуючих завдань (проблем); відсутність демагогічних заяв й загравань з колективом; прагматизм;
- самостійність мислення і дій; вольовитість у перебранні на себе відповідальності за реалізацію прийнятих ухвал; спроможність у разі необхідності втілювати у життя «непопулярні» заходи, які, зрозуміло, ніколи ні в кого не викликають захоплення;
- відсутність психологічної боязні втратити посаду; брак комплексу «корони на голові» робить його вільним у прийнятті і виконанні тих чи інших ухвал;
- відкритість до діалогу, внутрішня готовність до уважного вислуховування міркувань опонента та їх сприйняття у разі переконливої аргу-

ментації, а відтак схильність до пошуку компромісів у розв'язанні суперечливих проблем;

- прихильність колективістського характеру прийняття тих чи інших ухвал, несприйняття поширеної серед адміністраторів гри «театру одного актора»;

- акуратність, скромність, відсутність позерства, виваженість й доброзичливість у відносинах з колегами й студентами.

Дякуючи їм, здобув заслужений авторитет не лише у факультетському колективі, але й університетському. А відтак вчена рада університету підтримала його кандидатуру (поряд з двома іншими колегами) на включення до резерву Міністерства на заміщення посади ректора вузу. Невипадково, коли закінчився (червень 2012 р.) другий термін перебування на посаді ректора проф. О.Завальнюка, міністр освіти призначив Сергія Анатолійовича 13 серпня виконуючим обов'язки ректора. Перед ним було поставлено ряд непростих завдань, які торкалися насамперед удосконалення організаційної й управлінської структури університету (зокрема, скорочення чисельності проректорів), істотного зменшення заборгованості вузу (понад 6 млн. гривень), якісного поліпшення стану впровадження сучасних інформаційних технологій та ін. Їх виконання вимагало переведення функціонування вузу на режим суворої економії витрачення коштів й вжиття «непопулярних» заходів. У ситуації зміни керівництва університету й психологічної непевності у таких випадках частини очільників структурних підрозділів Сергій Анатолійович обрав оптимальний варіант дій. По-перше, уважно вивчивши досвід роботи попереднього ректора проф. О.Завальнюка, взяв курс на збереження й примноження усіх без виключення надбань, яких існувало чимало, адже за попередній час університет домігся багатьох вражаючих результатів (лише у 2006-2011 рр. було захищено 12 докторських і 127 кандидатських дисертацій, опубліковано бл. 11 тис. наукових праць, включаючи 120 монографій, у колективі працювало 62 докторів і професорів й понад 300 кандидатів наук і доцентів), було закладено міцний фундамент демократичних засад його діяльності.

По-друге, отримавши цілісну картину існуючих проблем, спромігся визначити послідовність їх розв'язання й розробити програму першорядних перетворень.

По-третє, не приховуючи від колективу існуючих труднощів переходу у режим суворої економії, відмовився від спокуси зробити ставку на використання переважно адміністративних заходів. Кожен важливий для вузу чи його структурних підрозділів крок робився лише після обговорення на ректораті чи вченій раді й прийняття колективної ухвали. Такий підхід дозволив уникнути «зламів» і «потрясінь», які, як правило, відбуваються за рахунок рядових працівників установ.

Послідовність і прозорість ухвал дій ректорату, їх виваженість й колективістський характер відіграли роль своєрідної «подушки безпеки» переходу колективу до нових принципів функціонування. Порівняно швидко розвіялися страхи, породжені чутками, про масові скорочення

викладачів, затримки виплат заробітної платні тощо. Підвищилася ефективність діяльності управлінських структур університету. Наприкінці 2012 р. успішно завершився процес акредитації за IV рівнем спеціальностей вузу. Абсолютна більшість членів колективу підтримала ці перші кроки в.о.ректора С.Копилова, щиро сподіваючись на успішне розв'язання існуючих проблем. Що це власне так, засвідчила робота конференції робочого колективу, зібраної 16 січня 2013 р. для обрання претендента на посаду ректора. Заслухавши проголошену ним програму діяльності на 2013-2020 рр. та обговоривши її, члени конференції майже одногосно (з 172 присутніх «за» проголосувало 166 осіб (96,9%), проголосували за обрання Сергія Анатолійовича претендентом на посаду ректора. Враховуючи цю позицію колективу, міністр освіти, науки, молоді й спорту 30 січня затвердив його на посаді ректора Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Це велике довір'я вузівського колективу й не менш велика відповідальність перед ним. Ноша далеко не з легких. Продовжує існувати чимало завдань, які вимагають свого розв'язання. Адже далеко не просто сформувати команду однодумців та поставити міцний заслін проникненню до її лав кар'єристів, владолюбців, підлесників й інтриганів; запобігати появі фаворитизму; залишатися відкритим до критики, сприймаючи її як необхідне «щеплення» проти можливої появи самозакоханості, всезнайства, гордині й свавілля; залишатися скромною, чуйною, совітливою, добропорядною й чесною Людиною. Цей шлях однозначно важкий, а протистояти названим й багатьом іншим спокусам вкрай складно, проте вважаю, що в Сергія Анатолійовича є всі людські й фахові якості успішно торувати його для процвітання рідного університету, блага його колективу й збереження у чистоті власного сумління.

НАУКОВІ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПРАЦІ ПРОФЕСОРА С. А. КОПИЛОВА

I. Окремі видання

1. З історії українсько-болгарських зв'язків : метод. розробка на допомогу лектору / А. О. Копилов, С. А. Копилов, М. Г. Кукурудзяк. – Хмельницький : Знання, 1985. – 32 с.
2. Созидательная сила братской дружбы (О связях и сотрудничестве ВЛКСМ и Димитровского коммунистического союза молодежи Болгарии) : метод. разработка. – Хмельницкий : Знание, 1986. – 30 с.
3. Участие Рабочего молодежного союза Болгарии в укреплении народно-демократического строя в Болгарии (1944-1947 гг.) : автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. ист. наук / С. А. Копылов. – К., 1988. – 20 с.